

REPERE GEOPOLITICE LA DUNĂREA DE JOS ÎN EVUL MEDIU

Olimpiu Manuel GLODARENCO*

Abstract:

The end of the first Christianity millennium was marked out by a lot of battles fought for the Lower Danube territories. The Byzantine Empire, who owned those lands, encountered in that times the expansionist Kiev-based Russia, Bulgarian Tsarate and a lot of other migratory hordes seizing the area. During the arrival of those barbarians, many historians wrote about the grain and millet fields found on the left side of the Danube, fields that fed the hungry invaders. Those cultures prove us the living of a sedentary population inhabiting the realm, because the agriculture is a pursuit not suitable for a nomadic people. Moreover, the Byzantine historian Kedrenos told us, that after the Durostorum battle from 971, inhabitants of the lands from the left side of the Danube who owned there several fortifications came to the Byzantine emperor apologizing for help they gave to the Russian ruler (kneaz) Sviatoslav, the enemy of Byzantines.

Also, during the Cuman tribe of the Udzii's crossing of the Danube in 1064-1065, they used wooden boats despite the fact, as it is known, they usually sailed on low bed waters with leather-built boats. So, as a mater of this fact, we may conclude the wooden boats were owned not by those nomads but by the local population. They were not mentioned in the Byzantine chronicles because they were not such a threat as the barbarians. There are a lot of archeological clues for the continuity of Romanian people and their ancestors on those lands, but despite of those proves, many writings belonging rather to S.F. domain, hardly try to convince us the contrary. This scientific paper came to demonstrate us, once again, the continuity of Dacian culture on those realms.

Adesea, dezvoltarea omului a fost comparată, de către unii filosofi, cu un cerc, considerându-se că viața începe într-un anumit punct după care omul se maturizează până la vârsta de 30 de ani, când se spune că atinge apogeul dezvoltării sale iar, după această vârstă, începe decăderea, viața încheindu-și ciclul în punctul din care a început.

Această filosofie este valabilă și în cazul imperiilor, și nu numai, dacă avem în vedere faptul că viața politică, de exemplu, a Romei, a început cu legendarul Romulus, în anul 753 î.Hr., iar cercul conducătorilor ei s-a încheiat tot cu un Romulus, în 476 d.Hr. Teoria ar fi valabilă și pentru Constantinopol, fondat de Constantin cel Mare, care și-a încetat existența tot sub conducerea unui Constantin, în 1453. În ceea ce privește imperiile, dacă urmărim evoluția lor, constatăm că ele s-au dezvoltat de la teritorii foarte mici, au atins apogeul, după care au început să se dezintegreze sub loviturile dușmanilor. Acest lucru s-a întâmplat și în ceea ce privește Imperiul Roman, care s-a dezvoltat de la un simplu

---

* Muzeul Marinei Române, Constanța, str. Traian nr. 53, jud. Constanța.

oraș și, prin cuceriri, a transformat Marea Mediterană într-un *lac roman*, acesta fiind și maximul puterii sale. Începutul sfârșitului pentru el a fost anul 395 d.Hr, când imperiul s-a divizat în Imperiul Roman de Apus, cu capitala la Roma și Imperiul Roman de Răsărit cu reședința la Constantinopol. Acesta din urmă, treptat, s-a grecoizat, de aceea el a fost denumit de către umaniști după numele vechii cetăți grecești Byzantion. În plus, fostele teritorii ale Imperiului Roman au fost cotoprite de diferite populații barbare, iar venirea lor a dat posibilitatea unor împărați *bizantini* să se afirme și să recucerească teritoriile pierdute, imperiul reușind, astfel, să revină la Dunărea de Jos. Seria acestor succese politico-militare ale Imperiului Bizantin a fost începută în timpul domniei lui Vasile I (867-886) și avea să fie reluată, cu o și mai mare vigoare, de către împăratul Nichiphor al II-lea Phokas (963-969), un general cu multă experiență, iubit de soldați pentru că împărțea cu aceștia bucuriile și primejdiile luptei. Despre el, Liutprand, episcopul Cremonei, care a venit ca ambasador la curtea lui, spunea că era de o urâțenie rară, *negru la piele ca un arap, încât ar speria pe oricine l-ar întâlni noaptea*. Dar nu aspectul fizic are importanță atunci când vrei să ocupi tronul, cât contează mai mult destinul acelei persoane. Acest lucru este valabil și pentru Nichiphor care a devenit conducătorul imperiului printr-o conjunctură favorabilă lui. Astfel, împărăteasa Teophana, rămasă văduvă la vârsta de numai 22 de ani, simțind gustul puterii și dorind să-și protejeze tronul de puternicul rival care era parakimomenul Iosif Bringas, a hotărât să se căsătorească cu acest general apreciat de ostași. Fiind o femeie frumoasă, misiunea ei de a-l cuceri pe Nichiphor nu a fost foarte dificilă¹. În cele din urmă, decizia Teophanei s-a dovedit a fi bună, întrucât noul împărat a obținut mai multe victorii împotriva arabilor², pe care a reușit să-i împingă dincolo de Antiohia, după care și-a îndreptat atenția asupra Peninsulei Balcanice unde Țaratul Bulgar, ajuns la apogeu sub țarul Simeon (893-927), dădea acum semne de slăbiciune și de dezagregare³.

Mai precis, în timpul lui Petru, urmașul lui Simeon, statul sud-dunărean s-a confruntat cu un șir de evenimente care se datorau, atât unor probleme interne, întrucât era un conglomerat de etnii cu limbi și niveluri de evoluție diferite ceea ce, evident, nu aveau darul de a-i menține coeziunea și, deci, capacitatea de apărare⁴, cât și unor probleme externe, între altele el fiind și ținta raidurilor maghiarilor proaspăt stabiliți în apropiere de hotarele sale nord-vestice⁵.

¹ Charles Diehl, *Figuri bizantine*, vol. 1, Prietenii Cărții, București, 2000, p. 192-200.

² Auguste Bailly, *Istoria Bizanțului*, vol. II, Prietenii Cărții, București, 1999, p. 15-16.

³ Corneliu Popa, Gheorghe Zaragiu, *Momente și locuri istorice din Dobrogea medievală*, București, 1983, p. 12-13.

⁴ Precizăm că, deși, toate sursele externe vorbeau, atunci când se refereau la ținuturile Bulgariei de azi, doar despre *regiunile bulgarilor* și despre *bulgari*, în realitate, însă, situația internă în țarat era foarte pestriță. S-a constatat, astfel, că izvoarele interne și externe prezintă în mod diferit realitatea etnică din interiorul regatelor barbare. Cele externe vorbesc doar despre clanul politic stăpânitor și avem, în acest sens, regiunile: *Regnum Longobardum* și *longobarzii* sau *Regnum Bulgarorum* și *bulgarii*, cu toate că aici existau și alte etnii. În cazul nostru, în Bulgaria, erau vlahi, greci, slavi etc., bulgarii reprezentând doar elementele politice stăpânitoare și, de aceea, se vorbește doar despre bulgari și statul bulgar. Cronicile interne (acte de cancelarie etc.) redau cu fidelitate realitatea etnică și, cum pentru Bulgaria nu avem mențiuni decât în izvoarele bizantine și latine, care sunt izvoare externe, se amintește doar despre bulgari, ignorându-se, astfel, diversitatea populațiilor. Acesta este și motivul pentru care nu este menționată existența vlahilor.

⁵ XXX, *Istoria românilor*, vol. III, Editura Enciclopedică, București. 2001, p. 273.

Accastă atmosferă l-a determinat pe Nichiphor al II-lea Phokas să nu mai plătească țarului de la Preslav tributul prin care i se asigura liniștea la frontiera sa nordică; mai mult chiar, Phokas l-a amenințat, în anul 967, cu invazia militară⁶.

Pentru a-și cruța forțele, conform unei vechi practici a diplomației bizantine, împăratul a făcut apel la conducătorul de atunci al Rusicii kievene, Sviatoslav (964-972), oferindu-i o însemnată sumă de bani pentru a veni în zonele dunărene și a acționa împotriva bulgarilor. Procedul, ca atare, era obișnuit în raporturile dintre Bizanț și diversele neamuri socotite barbare. Ceca ce nu a prevăzut Nichiphor al II-lea Phokas a fost faptul că statul rusesc era atunci în plin proces de consolidare, din care nu lipsea expansionismul teritorial.

Sviatoslav, fiind o fire aventurică, atras de bogățiile Sudului, bogății la care au visat, întotdeauna, popoarele nordice, a acceptat oferta de alianță. Intervenția cneazului kievean nu s-a lăsat mult așteptată și, în vara anului 968, după o deplasare cu monoxilele pe Nipru, Marca Neagră și Dunăre, oștile rusești (estimate de unii cercetători, fără o bază documentară, la circa 60.000 de luptători) au fost desfășurate în spațiul dintre Dunăre și Haemus (astăzi Munții Balcani), ocupând o serie de așezări și fortificații din Dobrogea⁷.

Surprins de viteza cu care Sviatoslav a apărut la Dunăre și a cucerit Silistra, Nichiphor a înțeles gravitatea situației și a început să se teamă de acești *aliați*, regretând acum că i-a chemat în ajutor, motiv pentru care s-a împăcat cu Petru, promițându-i acestuia să-i gonească pe ruși din Bulgaria. Pentru aceasta, a încheiat o nouă alianță cu țarul bulgar, relație care, conform obiceiului acelor vremuri, urma să fie întărită prin căsătoria a două principese bulgare cu doi principii bizantini, iar fiii lui Petru, Boris și Roman trebuia să fie trimiși la Constantinopol.

Anul 969 a înregistrat în calendarul său o serie de evenimente, precum moartea țarului bulgar Petru, în locul căruia a urcat pe tron fiul său, Boris al II-lea, în timp ce, în tabăra adversă, Sviatoslav nu a putut să profite de aceste momente de slăbiciune, fiind chemat de urgență în Kiev unde capitala sa era atacată de aceiași pecenegi care îl ajutaseră cândva și pe țarul bulgar Simcon în lupta pe care el o dăduse cu ungurii.

Într-o oarecare măsură, istoria pare să se repete pentru că, dacă evocăm evenimentele din anul 895, an în care ungurii se aflau în zona denumită de ei Atelcuz (Etelköz), situată, după toate probabilitățile, la răsărit de Nistru, au încheiat aici o alianță cu împăratul bizantin Leon al VI-lea Filosoful (886-912) care s-a temut ca nu cumva țarul Simeon să-i atragă și pe aceștia de partea lui, după ce, anterior, bulgarii înregistraseră un succes diplomatic reușind să se alieze cu pecenegii împotriva bizantinilor. Aceste alianțe s-au dovedit a fi deosebit de importante pentru că, atunci când împăratul bizantin a cerut aliaților săi unguri să-i atace pe bulgari, pecenegii au jefuit așezările ungarilor, lipsite acum de apărare, întrucât bărbații plecaseră la luptă în Bulgaria. Pentru unguri, această aventură militară a fost catastrofală, ei suferind o înfrângere și din partea bulgarilor și, fiind atacați și de pecenegi, au fost nevoiți să-și continue migrația, ajungând în Pannonia.

Situația rușilor lui Sviatoslav a fost identică cu cea a maghiarilor, pentru că și ei au fost loviți tot de pecenegi în timp ce jefuiau aceleași locuri, numai că, întorși în capitala lor, la Kiev, de această dată au reușit să-i înfrângă⁸.

⁶ Auguste Bailly, *op. cit.*, p. 40; Charles Diehl, *op. cit.*, p. 202.

⁷ XXX, *Istoria românilor*, p. 273-274.

⁸ Nicolae Iorga, *Istoria poporului românesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 72.

După această victorie, Sviatoslav nu a uitat de frumusețea locurilor prin care a fost și a revenit în zonă (969) forțând trecerea Dunării și înaintând spre cetatea Preslav, capitala Bulgariei, pe care a cucerit-o după o crâncenă luptă de noapte, reușind să-l prindă aici chiar pe țarul Boris al II-lea (969-973). În acest fel, cneazul și-a arătat intenția de a ocupa pentru sine Bulgaria, ceea ce a determinat un conflict inevitabil cu Imperiul Bizantin, la conducerea căruia se afla acum Ioan Tzimiskes (969-976), venit la putere după ce, în noaptea de 11-12 decembrie 969 l-a asasinat pe Nichiphor al II-lea Phokas⁹.

Intenția lui Sviatoslav de a se înstăpâni în aceste regiuni reiese limpede și din scrisoarea adresată mamei sale Olga: *Nu-mi place să stau la Kiev, vreau să trăiesc în Periaslavățul de la Dunăre. Acolo este inima țării mele, acolo se adună bunurile din Grecia: aur, țesături și vin și tot felul de fructe; din Cehia: argint și cai; din Rusia: blănuri, ceară, miere și robi; în continuare, cronicarul kievean care ne-a transmis această scrisoare ne informează, prezentând campania lui Sviatoslav împotriva statului bulgar, că a luat de la aceștia 80 de orașe de la Dunăre și s-a așezat să cârmuiască la Periaslavăț¹⁰.*

În anul 969, alături de ruși și varegi, în armata lui Sviatoslav se mai aflau bulgari și elemente locale de tot felul, cu ajutorul cărora armata cneazului a reușit arderea Philipopol-ului, a continuat înaintarea spre Adrianopol (azi Edirne) și de aici spre Constantinopol (capitala Imperiului Bizantin, astăzi orașul Istanbul)¹¹.

Noul împărat, Ioan Tzimiskes, sesizând pericolul, a trimis împotriva lor o armată sub comanda lui Bardas Skleros, același general care, cu puțin timp în urmă, îl ajutase pe Tzimiskes să-l înfrângă pe uzurpatorul Bardas Pfocas, primind pentru această faptă titlul de *Domestic al armatelor Răsăritului*, cea mai înaltă funcție militară din vremea aceea¹², având acum misiunea de a opri înaintarea rușilor spre Constantinopol, lucru pe care l-a realizat în 970 la Arcadiopolis (Lüle, Burgas). Ostașii lui Sviatoslav au fost înfrânți și s-au retras spre nord de Munții Haemus.

Cronicarii bizantini contemporani cu evenimentele, în primul rând Leon Diaconul, reluat apoi de Zonaras și Kedrenos, au relatat pe larg campania lui Ioan Tzimiskes împotriva lui Sviatoslav.

În anul 970 împăratul a reușit să-l înfrângă pe uzurpatorul Bardas Pfocas, urmărind să-și focalizeze întreaga energie asupra problemelor interne. El era conștient de faptul că, într-un viitor apropiat, va avea de luptat cu dușmanii din exteriorul granițelor și, nedorind să se angajeze pe două fronturi, a încercat, în iarna anilor 970-971, să-l facă pe Sviatoslav să se retragă fără luptă, asigurându-i plata tuturor datoriilor promise de defunctul împărat Nichiphor al II-lea Phokas. Bizantinul a primit, însă, un răspuns negativ, motiv pentru care, în primăvară a început pregătirile pentru o bătălie lungă și grea, aducând însemnate

⁹ T. Nicolau, *Prima campanie a armatei române*, în *Revista Infanteriei*, an 35, numărul 351-352, mai-iunie 1931, p. 90-91; Auguste Bailly, *op. cit.*, p. 41-42.

¹⁰ XXX, *Cronica lui Nestor*, în *Izvoarele istoriei românilor*, (Ediția G. Popa-Lisseanu), VII, București, 1935, p. 114; Ștefan Olteanu, *Societatea Carpato-Danubiano-Pontică în secolele IV-XI*, București, 1997, p. 179.

¹¹ Constantinopol-ul a fost fondat la 11 mai 330 de către împăratul Constantin cel Mare de la care, de altfel, și-a luat și numele, însemnând *orașul lui Constantin*, ca fiind prima capitală creștină, spre deosebire de Roma care are în istoria ei și un trecut păgân. Și astăzi, Patriarhia ortodoxă folosește tot numele de Constantinopol ca amintire a unui vechi oraș creștin, în timp ce numele de Istanbul ar proveni, după unii, de la cuvintele turcești de *islam* și *bol* care s-ar traduce prin *mulți islamiști*, iar după alții de la grecescul *istikpolis* însemnând *spre oras*.

¹² Mihail Psellos, *Cronografia. Un veac de istorie bizantină (976-1077)*, Polirom, Iași, 1998, p. 18.

trupe de elită din provinciile asiatice, creând chiar și o nouă unitate de șoc, intitulată *nemuritorii*. Importantele forțe terestre și navale operau, atât spre nord de Balcani, cât și în zona mărginită de Dunăre, unde patrula flota de război dotată cu celebrul *foc grecesc* (o substanță ce avea la bază petrolul brut extras din Asia Mică și care se aprindea în contact cu apa), aflată sub conducerea marelui drongar¹³ Leon. Flota acționa atât ca factor de presiune, cât și pentru a tăia eventuala cale de retragere. *După ce a trecut în revistă mișcarea măiestrită și spectaculoasă și întrecerea trimelor* (erau peste 300, în afară de corăbiile rapide, de luntriile numite azi îndeobște galere și de vasele cu pânze), *împăratul a împărțit bani văslașilor și ostașilor și i-a trimis la Istru (Dunăre) ca să păzească trecerea peste acesta*¹⁴.

Oastea de uscat, în fruntea căreia se afla însuși împăratul, a asediat mai întâi Arcadiopolis și, după ce Tzimiskes și-a consolidat puterea pe plan intern, trupele bizantine au trecut Munții Balcani, atacând și cucerind Preslavul (14 aprilie 971). Aici s-a dat mai întâi o luptă în fața orașului, în care victoria a fost, și de această dată, de partea bizantinilor, care l-au capturat chiar pe Boris al II-lea, în timp ce armata rusă, înfrântă, s-a adăpostit în cetate. Bătălia, însă, nu avea să se oprească aici, deoarece trupele imperiale au atacat fortificația în care se retrăseseră adversarii lor. *În vreme ce se petreceau toate acestea, mulțimea romanilor (bizantinilor)*¹⁵, *aflată în mișcare în afara zidurilor, izbi cu putere și zdrobi balamalele și ușorii porților, pătrunse în interiorul cetății și săvârși un măcel nemaipomenit în rândurile lor (rușilor)*¹⁶.

Sviatoslav, împreună cu câțiva apropiați, a reușit să scape, fugind în cetatea Durostora (Siliștra) unde s-a închis, cu intenția fermă de a se apăra. Atacul bizantinilor a pornit atât pe uscat cât și pe Dunăre (flota ajunsese, între timp, urcând fluviul, până acolo), urmărindu-se, în acest fel, să-l prindă ca într-un clește pe acest dușman de temut al lor. Sosirea acestei flote îi umplu pe romani de o nespusă bucurie, iar sciții fură cuprinși de spaimă¹⁷. Cronicarul Leon Diaconul spune că *taurosciții (rușii-n.n.) își îngămadiseră trupele în formații înguste și ascuțite ca niște ziduri spre a cuprinde dușmanul la mijloc. Împăratul îi rândui pe romani în față, așeză în ambele laturi călăreții greu înarmați, îmbrăcați în zale, iar în spate puse arcași și aruncători cu praștia; le porunci să arunce fără încetare și porni oastea la luptă*¹⁸.

Cronicarul Ioannes Skylitzes, compilat și de Georgius Kedrenos, povestind lupta dintre Sviatoslav cu Tzimiskes, menționa existența semănăturilor de grâu și mei în regiunile de pe malul stâng al Dunării, din vecinătatea Silistrei, lucru ce dovedește că

¹³ Drongarul era comandantul unei unități numite *drongai*, care cuprindea 1.000 până la 3.000 de soldați iar *marele drongar* era considerat ministrul marinei.

¹⁴ Comeliu Popa, Ghorghe Zaragiu, *op.cit.*, p. 14.

¹⁵ Menționăm că bizantinii nu s-au numit, niciodată, pe ei înșiși *bizantini*, ci au folosit titlul de *romani*, considerându-se urmașii acestora după ce, în 476, copilul de numai 13 ani, Romulus Augustulus, fusese detronat de către Odoacru care a pus capăt, astfel, istoriei romane a orașului Roma, istorie care a început prin fondarea acestuia de către legendarul Romulus (753 î.Hr.) și se încheia, acum, tot printr-un Romulus (Augustulus). Odată cu detronarea acestui copil se prăbușea și Imperiul Roman de Apus, motiv pentru care ei, bizantinii, se considerau singurii urmași ai vechilor romani. De asemenea, aceștia nu au acceptat nici denumirea de *greci*, afirmând că acesta este un cuvânt barbar prin care erau desemnați grecii înainte de a fi cuceriți de romani.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Constantin Cioroiu, *Călători la Pontul Euxin*; Editura Sport-Turism, București, 1984, p. 133-134.

¹⁸ *Ibidem*.

această zonă era locuită de o populație sedentară. Încercuite în Durostor, oștile rusești se aprovizionau noaptea cu aceste cereale și furaje transportate de pe malul opus al Dunării¹⁹.

Lupta a fost deosebit de încrâncenată și, ca orice bătălie, și-a datorat succesul și unor croi care nu au încetat să apară. Astfel, *unul din oastea romanilor se avântă și izbi cu sulița pe al treilea în rang din rândurile taurosciților după Sviatoslav, un luptător inimos, voinic și tânăr. La această lovitură, taurosciții se înpăimântară; ei începură să se tragă înapoi în câmpie și să se îndrepte spre cetate. Atunci Teodor, poreclit Lalacon (Mârâială), un bărbat temerar și neînving prin înălțimea și tăria trupului său, ucise mai mulți nefericiți din rândurile dușmanilor cu un buzdugan de fier; îl mânuia cu atâta putere, încât zdrobea cu o singură lovitură și coiful dușmanului. Și pentru că lupta a fost, după cum am mai spus, deosebit de crâncenă, unor astfel fapte de vitejie rușii l-au dat un răspuns pe măsură. Oastea kieveană își pregăti armele (...) și ieși în câmpie, încercând din toate puterile să incendieze mașinile de război ale romanilor; pentru că nu puteau suferi proiectilele izbite cu zgomot și foarte mulți sciți fuseseră uciși zilnic de către pietrele aruncate de aceste mașini. Ioan Curcas, magister militum, din neamul împăratului, avea în seamă paza acestor mașini, când zări, deodată, năvala cutezătoare a dușmanilor. Fiind amețit de vin și abia sculat de la masă (căci era după prânz), el încălecă și împreună cu cei ce îl urmau se repezi să-i înfrunte. Dar, calul său căzu într-o groapă și-l aruncă jos pe magister. Sciții se uitară la armele sale vrednice de băgat în seamă, la zalele calului și la toate celelalte podoabe strălucitoare (căci se întâmpla să fie poleite cu aur) și crezură că e împăratul; ei alergară din toate părțile cu armele și-l sfârtecară în chip sălbatic cu săbiile și securile, apoi îi înălțară capul într-un vârf de lance și-l fixară de-asupra turnurilor (e vorba de turnurile cetății Durostor-n.n), bătându-și joc de romani, zicând că le-au măcelărit împăratul ca pe o vită de sacrificiu. Acest succes a ridicat moralul trupelor kievene lovite de atacurile bizantinilor. De această dată îndemnați de izbândă, rușii ieșiră a doua zi din cetate și se rânduiră de luptă. Romanii își așezară oastea în rânduri adânci și pășiră să-i înfrunte. Era unul Icmor, care conducea armata scită după Sviatoslav și avea rang îndată după dânsul, un bărbat voinic și tânăr. Când îl zări Anemas, unul dintre lăncierii împăratului și feciorul conducătorilor cretanilor, cum înainta plin de încredere, împreună cu o ceată de însoțitori pedestri și ucidea o mulțime de romani, fu cuprins de mânie, scoase sabia de la șold, își privi calul încouce și încolo, îi dădu piteni, se repezi asupra lui Icmor, ajunse până la el, izbi peste grumaz și reteză cu mâna dreaptă capul scitului, rostogolindu-l la pământ. La căderea acestuia se înălță din mijlocul sciților un strigăt amestecat cu plânset, iar romanii se avântară împotriva lor. În aceste condiții oastea lui Sviatoslav s-a retras în cetate pentru ca, ulterior, sub adăpostul întunericului, aceștia să iasă din fortăreață pentru a putea recupera corpurile camarazilor căzuți pe câmpul de luptă. Au urmat ceremoniile funerare, în timpul cărora au fost înecați în apele Istrului copiii sugari și cocoșii. Pe lângă aceste cruzimi, rușii au dat dovadă și de curaj pentru că Leon Diaconul spune că, atunci când nu mai vedeau nicio speranță de scăpare, pentru a nu cădea în robie, își curmau zilele, înfingându-și săbiile în măruntaie²⁰.*

¹⁹ XXX, *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. III, Editura Al. Elian și N.S. Tanasaca, București, 1975, p. 141-142; Valentin Ciorbea, Carmen Atanasiu, *Flota maritimă comercială. Un secol de istorie. 1895-1995*, Editura Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 1995, p. 17; Ștefan Olteanu, *op. cit.*, p. 93.

²⁰ Constantin Cioroiu, *op.cit.*, p. 133-134.

După un asediu de aproape 3 luni, Sviatoslav, văzând că rezistența sa era inutilă, i-a cerut, la sfârșitul lunii iulie, lui Ioan Tzimiskes, să înceapă tratativele, ajungându-se la o înțelegere (24 iulie 971) între beligeranți și chiar la o întâlnire între conducătorii lor: *Împăratul a primit bucuros asemenea discuții, căci prețuia în chip deosebit pacea în locul războiului; știa că cea dintâi scapă oamenii cu viață, iar cel din urmă îi distruge*²¹. S-a convenit ca rușii să restituie romanilor Durostorul, să elibereze prizonierii, să se retragă din Moesia (teritoriul Bulgariei de azi) și să se reîntoarcă în patria lor; bizantinii trebuia să îi asiste la traversare și să nu-i înfrunte cu corăbiile incendiare; în afară de aceasta, se obligau să ofere ficcării luptător din armata rusă câte două *medimne* de alimente (aproape 100 de kg)²² pentru drum și să le asigure, pe viitor, vechile privilegii comerciale cu Bizanțul.

Acest eveniment, petrecut în anul 971, a scos la suprafață o informație extrem de prețioasă referitoare la existența autohtonilor din Dobrogea și din Nordul Dunării, care dispuneau de fortificații puternice și se pusese în slujba lui Sviatoslav după victoriile raportate de acesta în Peninsula Balcanică. Documentarea se găsește la cronicarii bizantini Skylitzes și Kedrenos care ne spun că: *au venit la dânsul (în fața împăratului) din Constanța și din alte fortărețe ridicate dincolo de Istru, soli care cereau iertare pentru faptele rele săvârșite, predându-se împreună cu acele fortărețe; primindu-i cu blândețe, împăratul a trimis oameni să preia cetățile și oaste îndestulătoare pentru paza lor*²³.

Dezvoltarea economică și meșteșugărească, negoțul activ care depășea cadrul local, numărul mare al așezărilor întărite, au fost premisele care au favorizat apariția, în Dobrogea secolelor X-XIII, a unor formațiuni constituite din punct de vedere politic. Acest lucru se poate observa și din informația prezentată mai sus, conform căreia împăratul primea acele solii ale populației din stânga Dunării de unde reiese că, pe ambele maluri se aflau așezări întărite, locuite de o populație stabilă, diferită de triburile în migrație și conduse de șefi locali. Ele constituie încă o dovadă a continuității de viață a poporului român și a legăturii directe dintre nordul și sudul Dunării chiar dacă unii, de-a lungul timpului, mânați de diferite interese politice, au încercat să demonstreze cu totul altceva. Dintre acești pseudo-istorici *conduși de jelul vădit al detractării românilor* (conform lui Engel) îl amintim numai pe Fr. Joseph Sulzer care, în volumul doi al lucrării sale *Geschichte des transalpinchen Daciens*, lansa teoria imigraționistă a poporului român. Idei asemănătoare găsim și la Robert Roesler care susținea golirea provinciei după retragerea aureliană începută în 271²⁴.

După alungarea lui Sviatoslav, împăratul a rămas în zona Dunării pentru a organiza, din punct de vedere administrativ și militar, noile sale cuceriri. În regiunea cuprinsă între fluviu și mare, în fosta provincie Scitia, el a creat o *thema* (provincie) numită Paristrion (Paradunavon). În traducere, *para* însemna *la marginea, lângă* iar *Istros* sau *Dunavon* este Dunărea de astăzi. Prin urmare, Paradunavon sau Paristrion ar însemna, în traducere

²¹ Corneliu Popa, Gheorghe Zaragiu, *op.cit.*, p. 14-15; Alain Ducellier, *Bizantinii*, București, 1997, p. 31.

²² Constantin Cioroiu, *op.cit.*, p. 206.

²³ *Ibidem*, p. 15; Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Univers Enciclopedic, București, 1999, p. 60.

²⁴ Stelian Brezcanu, Ligia Bârzu, *Originea și continuitatea românilor. Arheologie și tradiție istorică*, București, 1991, p. 31.

liberă, de lângă Dunăre. Această tema avea în frunte un *strateg*²⁵, iar capitala se afla la Durostor sau Dristra²⁶.

Ioan Tzimiskes, apreciind situația dificilă a zonei, a luat măsuri energice pentru consolidarea frontierei dunărene, cunoscând și faptul că barajele naturale precum fluviile și munții sunt obstacole greu de trecut pentru barbari și ușor de apărat pentru bizantini, de aceea a refăcut și repus în funcțiune cetăți din vechiul *limes* (graniță), precum Dorostolon, Axiopolis (Cernavodă), Capidava (aici trebuie adăugat faptul că a fost ridicat un zid din pietre, legate cu pământ, iar în interior au fost amenajate o serie de edificii, în primul rând cu caracter militar, ținând cont de caracterul defensiv al provinciei), Carsium (Hârșova), Troesmis (Toplița) iar, în apropiere de marea buclă pe care o face Dunărea, la Dinogetia (Garvăn), pe o insulă, a fost întreprinsă o amplă acțiune de repunere în stare de funcționalitate a fortăreței romano-bizantine din secolele IV-VI. Terenul a fost curățat și nivelat și s-au făcut numeroase reparații, adăugându-se, totodată, noi elemente de fortificare. După anul 1000, sosind din ce în ce mai mulți localnici, așezarea a fost amplificată. Având o poziție deosebită, cetatea putea servi la supravegherea întregii regiuni din stânga fluviului și, de asemenea, era și un important punct de sprijin pentru flota bizantină, atât pentru cea de război, cât și pentru cea de comerț. La Noviodunum (Isaccea), situația a fost mult ușurată de faptul că elementele de construcții ale vechilor citadele romano-bizantine au fost refolosite, începând cu domnia lui Ioan Tzimiskes, pentru a se ridica o importantă cetate ce controla un vad de însemnătate strategică deosebită²⁷. Dacă, în cazul cetăților de mai sus, situația de consolidare a apărării zonei a fost ușurată de faptul că bizantinii au refăcut construcțiile din perioada de glorie a Imperiului Roman, trebuie spus că noii stăpâni ai zonei au construit fortificații noi, ca cea de la Păcuiul lui Soare, într-un ostrov dunărean la circa 20 km în aval de Silistra - punct naval avansat pentru apărarea Dorostolon-ului, zidit de bizantini după tehnici constructiv-arhitecturale specifice lor. În primele decenii de existență, cetatea de la Păcuiul lui Soare a avut rosturi pur militare. Probabil că acolo staționa o parte a flotei bizantine, care avea misiunea de a apăra, în primul rând, Dorostolonul. Nu se știe când, înainte de anul 1000, cetatea a fost cucerită, distrusă și abandonată, fiind repopulată abia spre sfârșitul domniei lui Vasile al II-lea când, alături de aspectul inițial de așezare cu atribuții strategice, căpăta și caracteristicile specifice localităților contemporane de la Dunărea de Jos, unde trăiau, laolaltă, civili și militari. Toate aceste așezări adăposteau unități militare de graniță subordonate militar strategului de la Dristra²⁸.

Primul *strateg* al themei Paristrion a fost Leon Sarakinopoulos al cărui nume ne-a fost transmis pe două sigilii de plumb, unul descoperit pe malul stâng al Dunării, la est de Călărași, iar al doilea în săpăturile din palatul de la Preslavul Mare (Bulgaria)²⁹.

Încercările bulgarilor de a reveni pe teritoriile pierdute din nord-est au fost aspru înăbușite, deoarece bizantinii, așa cum am văzut mai sus, se consolidaseră deja în thema Paristrion, transformând această provincie într-o zonă greu de cucerit în care strategii de aici își făceau din plin datoria. Așa se face că pe un sigiliu de la sfârșitul secolului al X-lea citim: *Theodor, primicer* (patriciu) și *strateg de Drâstra*, deci *strateg* de Paristrion,

²⁵ *Strategul* era un comandant militar și guvernator al provinciei.

²⁶ Florin Constantiniu, *op.cit.*, p. 60; Gheorghe I. Brătianu, *Marea Neagră*, Iași, 1999, p. 227.

²⁷ XXX, *Istoria românilor*, p. 283.

²⁸ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998, p. 184.

²⁹ Comeliu Popa, Gheorghe Zaragiu. *op.cit.*, p. 16.

urmaș al lui Leon Sarakinopoulos³⁰. În anii 1000-1001 conducător era Damian Dobromir, *patrikios* și *antypatos*, despre care s-a emis, recent, ipoteza că ar fi român sau aromân. Cam tot atunci a început să se folosească și termenul de *Paradunavon* (Paristrion), mai precis în 1018³¹, denumire care, în perioada următoare, a înlocuit complet vechiul termen, oarecum artificial, de *Mesopotamia* (țara dintre ape).

Instaurarea autorității bizantine la Dunărea de Jos a avut o serie de repercusiuni și în domeniul organizării ecleziastice. După adoptarea creștinismului în statul bulgar, a fost organizată biserica bulgară autocefală, purtând titlul de arhiepiscopie (titlul de patriarhie nu le-a fost recunoscut de Patriarhia ecumenică) și și-a stabilit reședința, fie la Dorostolon, fie la Preslav, unde ultimul ierarh cunoscut în vremea războiului din 971, a fost Damian; sediul s-a mutat apoi la Ohrida. Prin cele trei *novele* emise de Vasile al II-lea în anii 1019-1020, autoritatea efectivă a Patriarhiei din Constantinopol a fost extinsă, din nou, până la Dunăre, făcându-se, totodată, o nouă organizare a eparhiilor; au apărut, astfel, 31 de episcopi având în frunte ierarhi de origine greacă, trimiși de la Constantinopol. După toate probabilitățile, în cadrul atribuțiilor lor, ierarhii de la Dorostolon și de la Vidin exercitau o autoritate canonică (hirotonisiri, consacrări de ierarhi etc.) și în stânga Dunării.

După cum s-a observat, stăpânirea bizantină s-a instaurat doar în partea de nord-vest a Moesiei, în restul teritoriului statul bulgar continuându-și existența. Pericolul bulgăresc a fost înlăturat definitiv abia sub Vasile al II-lea *Bulgarochtonul* (*ucigătorul de bulgari*, 976-1025) a cărui campanie din iulie 1014 s-a soldat cu o însemnată victorie contra țarului Samuil, la poalele muntelui Belosița³². La scurt timp, Ohrida a fost cucerită și Bulgaria vestică împărțită și ca în *theme*. După cucerire, și această provincie, ca și-n cazul *Paradunavonului*, a avut de suferit o organizare administrativă și una ecleziastică. Astfel, Patriarhia de Ohrida a devenit o simplă episcopie iar, după căderea definitivă a întregii Bulgarii, în 1019³³, împăratul Vasile al II-lea l-a numit pe mitropolitul de Ohrida ca ierarh religios peste toți vlahii. Aceste modificări au dat noi bătăi de cap istoricilor, întrucât s-a presupus că toți românii din stânga, de la gurile Dunării (este vorba de cei din Dobrogea)³⁴ sau din dreapta Dunării erau subordonați din punct de vedere religios mitropolicii din Ohrida. După toate probabilitățile, se pare că vlahii amintiți aici erau cei din Balcani și, cu deosebire, aceia din Macedonia³⁵.

Se știe că, la 1020, Dorostolon era reședința unui episcop, vechea arhiepiscopie fiind retrogradată și subordonată Ohridei, la rândul ei supusă autorității Constantinopolului. Puțină vreme după aceea, într-o perioadă care nu poate fi precizată, s-a produs o ridicare în rang, la nivel de mitropolie, implicând trecerea în subordinea directă a patriarhului ecumenic. Această nouă situație presupunea crearea, în Dobrogea, a mai multor episcopii. Este foarte probabilă, astfel, existența unei episcopii la Dinogetia-Garvân; o

³⁰ Ion Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, București, 1971, p. 89.

³¹ Constantin Daicoviciu, Hadrian Daicoviciu, Ștefan Pascu, *Istoria României – Compendiu*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 119.

³² Auguste Bailly, *op. cit.*, p. 48-53.

³³ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în prezent*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 24.

³⁴ Mihai Eminescu, *Românii din afara granițelor țării și unitatea spirituală*, București, 2000, p. 22.

³⁵ Ghorghe I. Brățianu, *Tradiția istorică a întemeierii statelor românești*, Editura Eminescu, București, 1980, p. 75.

relativ recentă descoperire pare a confirma o știre cunoscută mai demult privind existența la Dunărea de Jos a cinci episcopii.

În ceea ce privește situația politico-administrativă a teritoriului de la Dunărea de Jos, în thema Paristrion, precizăm că aici activau și alți strategii în afară de cei menționați până acum, precum Tzitzikos, fiul lui Theudate Iberul, care în anul 1017 îl înștiința, într-o scrisoare, pe basileu despre pregătirea unui atac al bulgaro-pecenegilor împotriva Imperiului iar, după 1018, în fruntea provinciei se afla *Simeon, vestarh și katepan de Paradunavon*, pe care ni-l face cunoscut un sigiliu de plumb în trei exemplare descoperite, unul la Constantinopol în secolul al XIX-lea, al doilea la Preslav în 1927 și al treilea la Dinogeția-Garvăn în 1951. Ultimul a ajuns în așezarea de la Dinogeția împreună cu vreo scrisoare sau ordin al fostului katepan de Dorostolon către șeful sau căpetenia locală (*toparhul*) în subordinea căruia se afla, al cărui nume nu-l cunoaștem.

Titularul sigiliului purta titlu grec de *katepan*, care era echivalentul latinescului *dux*. Katepanul Simeon a fost identificat cu un înalt dregător bizantin omonim care, după ce s-a bucurat de mare trecere și a exercitat o vădită influență asupra împăraților Constantin al VIII-lea (1025-1028), și Roman al III-lea Argyros (1028-1034), a ajuns în conflict cu împăratul Mihail al IV-lea Paflagoniatul (1034-1041), care l-a îndepărtat și l-a silit să îmbrace haina monahală³⁶.

În 1026-1027 când pecenegii, trecând Dunărea, au devastat provinciile de la marginea imperiului, duce de Paristrion era Constantin Diogenes care a fost numit, mai întâi, *Duce al Bulgariei*. Reședința lui era la Silistra, cetatea cea mai puternică de pe linia Dunării de Jos. Autoritatea sa se exercita asupra tuturor orașelor de pe malul drept al Dunării unde staționau, acum, garnizoanele imperiului. Titlul său ajunsese, în curând, acela de *duce al orașelor și ținuturilor de la Dunăre*.

Apariția la nordul Dunării a pecenegilor, populație nomadă de stepă, a determinat autoritățile bizantine să întărească și, în același timp, să adapteze sistemul de apărare al themei de frontieră Paristrion potrivit tacticii de luptă a noilor năvălitori, care nu posedau flotă, ci își bazau atacul pe cavaleria însoțită de căruțe. Pentru atacuri și incursiuni de pradă la sud de Dunăre, ei așteptau, îndeosebi, iernile grele, când apele fluviului se transformau în pod de gheață. Așa se explică, poate, schimbarea caracterului de bază navală puternică a fortificației de la Păcuiul lui Soare și înălțarea, între Dunăre și Marea Neagră, a unui val de pământ și a altuia din piatră. În 1027, pecenegii au trecut pentru prima dată Dunărea iar, în 1036, au atacat de trei ori la rând Dobrogea.

Timp de un deceniu, până în 1046, n-a mai avut loc nicio invazie a pecenegilor în imperiu. În acest interval de timp, orașele de pe malul drept al Dunării au cunoscut o nouă prosperitate, care se reflectă în descoperirile arheologice. Întreruperea invaziilor pecenege la sud de Dunăre se datorează slăbirii puterii lor, în urma înfrângerii pe care au suferit-o în anul 1036 din partea lui Iaroslav, cneazul Kievului, a luptelor cu uzii și a conflictelor interne pentru supremație. La toate acestea s-a adăugat un tratat de pace încheiat între bizantini și pecenegi, poate chiar în anul 1036 sau curând după aceea. La semnarea acestui document și la îmbunătățirea relațiilor dintre bizantini și pecenegi, rolul principal se pare că l-a avut Katakalon Kekaumenos. Originar din Asia Mică, acest general bizantin deținea, în 1043, funcția de *comandant al orașelor și teritoriilor de la Dunăre*.

---

³⁶ XXX, *Istoria Românilor*, p. 380.

Katakalon Kekaumenos, cel mai strălucit general din a doua treime a veacului al XI-lea, a nimicit, lângă Varna, pe rușii lui Vladimir, care zdrobiți la 1043, la intrarea Bosforului, se întorceau în țara lor, pe uscat³⁷.

După două secole, răscoala celor doi frați, Petru și Asan, avea să pună capăt existenței themei bizantine Paristrion, favorizând apariția în ținutul românesc transdunăreanopontic a unei formațiuni politice locale autonome. Despre acest teritoriu (pe locul căruia, astăzi, se află județe Tulcea și Constanța) aflăm că, în timpul lui Ioan Asan al II-lea, era delimitat, separat de statul asăneștilor prin regiunea denumită *Țara Cărvunei* (regiune situată, în prezent, în nord-estul Bulgariei). Într-o diplomă din 1230, conducătorul vlahobulgar permitea negustorilor raguzani să treacă cu mărfurile lor prin *Țara Cărvunei*, ceea ce demonstrează că acest teritoriu era controlat de dinastia Asăneștilor. Din enumerarea localităților în care negustorii republicii Ragusa aveau dreptul să vină, reiese că țarul nu avea niciun port sau târg situat la nord de *Țara Cărvunei*. În ceea ce privește stăpânirea pe viitor a ținutului dintre Dunăre și Mare, situația ei s-a modificat odată cu invazia mongolo-tătară.

Situate în sud-estul Europei, teritoriile românești din stânga și din dreapta Dunării nu au fost iertate de necruțătoarele atacuri ale acestor barbari, aflându-se, în secolul al XIII-lea și, în parte, în prima jumătate a secolului al XIV-lea, sub dominația politică tătară³⁸. Despre ele, analele secrete mongole, traduse în chineză sub titlul *Yuanche*, consemnau, în anii 1234-1235, măsurile luate de mongoli pentru o campanie de proporții nemaiîntâlnite. Obiectivul ei era cucerirea întregii lumi europene, după deviza întemeietorului puterii mongole, Genghis Han (1206-1229), *un singur soare pe cer, un singur stăpân pe pământ*. Invazia mongolă în Europa, condusă, în principal, de prințul Batu, fiul lui Jochi³⁹, și de experimentatul general Subotai, s-a declanșat în toamna anului 1236 prin distrugerea statului *Bolghar* (Bulgaria păgână) de pe Kama și Volga pentru ca, prin cucerire, să ajungă să ocupe, la 6 decembrie 1240, Kievul, după ce, până atunci, anexase cnezatele rusești. Încetul cu încetul, aceste armate de invazie se apropiau de bătrânul continent european.

Concentrată în Halici (Galiția), armata de ocupație s-a împărțit în mai multe corpuri, menite înaintării pe direcțiile occidentale spre Polonia și Ungaria, și meridionale, spre țările române.

Ținuturile românești, atât cele extracarpaticе cât și voievodatul Transilvaniei, fuseseră lovite direct de invazie în lunile martie - aprilie 1241 prin corpurile de armată ale prinților Qadan, Buri, Boqetor, Bugeq⁴⁰. Acest lucru rezultă și din scrierea, foarte bine informată, a cronicarului persan Rașid ad-Din (redactată pe la 1300) care ne transmite știri privind desfășurarea invaziei mongolo-tătare, arătându-ne că aceștia au întâmpinat rezistența românilor în teritoriile locuite din vechime de ei (*trecând pe drumul Kara Ulagh*,

³⁷ Nicolae Bănescu, *Cele mai vechi știri bizantine asupra românilor de la Dunărea de Jos*, în Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj, 1921-1922, p. 571.

³⁸ Anca Ghiță, *Aspecte ale organizării politice în Dobrogea medievală (secolele XIII-XV)*, în *Revista de istorie*, tom 34, nr. 10, octombrie 1981, p. 1564; Sergiu Iosipescu, *Balica, Dobrotița, Ioancu*, București, 1985, p. 18.

³⁹ Jochi era fiul mai mare al lui Temugin (sau Genghis Han) și, pentru că a murit în 1227, tronul a revenit celui de-al treilea fiu al lui Genghis han, Ögöđai, care l-a împuțemicit pe prințul Batu să declanșeze atacul asupra Europei, recunoscându-i autoritatea, nu numai în teritoriile deja incluse în partea de vest a Imperiului Mongol, ci și în regiunile învecinate ce urmau să fie cucerite.

⁴⁰ Sergiu Iosipescu, *Balica, Dobrotița, Ioancu*, București, 1985, p. 20-21.

mongolii *au învins acele popoare Ulagh*). Că așa stau lucrurile și că Batu Han (1237/1241-1256) a avut legături cu urmașii Asăneștilor, reiese și dintr-o scrisoare din 1254 a regelui Bela al IV-lea al Ungariei (1235-1270), care-i plătea tribut acestui conducător al părților de apus ale imensului imperiu mongol. Faptul este susținut de mărturia lui Guillaume de Rubrouck, ce menționa că rutenii, românii și bulgarii dădeau dări lui Batu han: *de la vărsarea Tanais-ului (Don) spre apus, până la Dunăre, totul este al lor și chiar și peste Dunăre, spre Constantinopol, Vlahia, care este țara lui Asan și Bulgaria Mică până în Slovenia, toți le plătesc tribut*⁴¹.

Dobrogea nu a fost nici ea iertată de atacurile tătarilor. Următoarele dovezi sunt destul de grăitoare. Astfel, au fost descoperite la Siliștriu trei tezaure și alte trei la Isaccea despre care spun istoricii că ar fi fost ascunse cu prilejul acestor expediții ale tătarilor din 1241-1242. Trebuie să precizăm că două tezaure de la Siliștriu au fost descoperite într-un strat masiv de arsuri, care a pus capăt locuirii din zonă pentru aproape un secol. Cercetările arheologice de la Păcuiul lui Soare au condus-o pe cercetătoarea Silvia Baraschi să considere că și această așezare urbană a căzut pradă unor teribile devastări în anii 1241-1242, distrugerii atât de grele încât ele au lăsat consecințe de lungă durată asupra locuirii din acest centru. Încetarea seriei de descoperiri monetare în așezarea de la Nufăru (comuna Nufăru, județul Tulcea) la sfârșitul anilor '30 ai secolului al XIII-lea ne îndeamnă să considerăm că, și în această zonă, viața a încetat tot în împrejurări dramatice din anii 1241-1242.

Poate cel mai elocvent martor al situației foarte grave pe care a cunoscut-o zona gurilor Dunării în primele două decenii după 1241 este faptul că circulația monetară a avut o depresiune puternică, aflusul numerarului nou fiind drastic diminuat odată cu încetarea activității atelierelor asăneștilor. În mod plastic a fost numită această perioadă din circulația monetară locală ca epoca monedelor *tăiate total*. În fapt, populația a încercat să suplinească lipsa de monedă necesară prin tăierea vechilor monede, dar și a rarelor noi monede, în fragmente reprezentând 1/2, 1/4, 1/8, 1/16, și chiar 1/32 dintr-un exemplar vechi, cântărind adesea numai 0,20 g⁴².

Moartea neașteptată a urmașului lui Ginghis han, Ögödei (1229 - decembrie 1241), la Qara Qorum și dorința prinților mongoli de a-și consolida stăpânirile au determinat retragerea trupurilor de invazie, mult sporite cu supuși și captivi. Efectuată pe mai multe căi, din care aceea centrală, prin bazinul Carpatic, pe Dunărea de Mijloc și de Jos, retragerea a provocat o nouă devastare a spațiului românesc. O însemnare contemporană pe un manuscris grecesc din Biblioteca Vaticanului memora trecerea tătarilor pe la sud de Dunăre, prin statul româno-bulgar confruntat cu o gravă criză după stingerea ultimului mare conducător al acesteia, Ioan Asan al II-lea (în preajma lui 24 iunie 1241). Acelorași evenimente le-a fost consacrată un pasaj al cronicii *Giamii at Tevarih (Suma istoriilor)* datorată marelui vizir al Persiei mongole, Fase al-Pah Rașid ad Din (1247-1318). Potrivit acestor anale, la întoarcerea de pe litoralul adriatic, corpul de armată al lui Qadan a cucerit două orașe ale Ulaquților, Turnin și Kila, după lupte grele. Interpretarea cea mai recentă consideră că forțele mongole au întâmpinat rezistența vlahilor (ulaquți) la Tâmovo (Turnin) și Chilia dunăreană (Kila)⁴³. Imaginea era întregită de știrea, mai greu de plasat geografic, din *Istoria regilor francilor*, analele rimate ale lui Philippe Musket,

⁴¹ Anca Ghiată, *op. cit.*, p. 1865; Sergiu Iosipescu, *op. cit.*, p. 23.

⁴² Ernest Oberländer-Tâmoveanu, *Începuturile prezenței tătarilor în zona gurilor Dunării în lumina documentelor numismatice*, în volumul *Tătarii în istorie și în lume*, București, 2003.

⁴³ Aurel Decei, *Relații româno-orientale*, București, 1975, p. 207-208.

după care, tătarii, în retragere, fuseseră înfrânți de *regele țării românilor la o trecătoare*. Chiar dacă vestea ajunsă în Occident reflecta, mai degrabă, psihoza generală de ușurare față de neașteptata retragere mongolă, refluxul invaziei prin ținuturile românești din Carpați, de la Dunărea de Jos și Marea Neagră, rămâne un fapt istoric de o gravitate excepțională și cu adânci consecințe; tătarii au oprit înaintarea unguerească spre răsărit.

Părțile occidentale ale uriașului imperiu euro-asiatic fuseseră create de prințul Batu, denumit de cronică de Rașid ad Din, han al Qipciaului sau Cumaniei (1243-1257), han al Hoardei de Aur (Altân Orda) cu reședința la Saray, pe Volga. Rapida extensie a puterii mongole, menținută printr-un sistem administrativ centralizat, facilitat de excelente comunicații militare, poștale și de călători a însemnat, totodată, punerea în contact direct și rapid a Europei cu Oceanul Pacific. Fapt fără precedent în istoria umanității, procesul a determinat, de asemenea, din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, o adevărată *revoluție comercială*. Din cele mai îndepărtate colțuri sud-estice asiatice ale imperiului mongol, ce se implantase prin cucerire în China, drumurile caravanelor se prelungeau până la porțile orientale ale Europei. O uriașă conexiune, un comerț fabulos atingea Marea Neagră, devenită acum, după semnificativa expresie a lui Gheorghe Brătianu, *placa turnantă a traficului internațional la sfârșitul Evului Mediu*. Ea a atras, într-o aprigă concurență, republicile maritime italiene, în primul rând Genova și Venetia⁴⁴. Cea care va beneficia de avantajul *păcii mongolice* a fost Republica Ligură care, datorită evenimentelor istorice, s-a apropiat de Imperiul de la Niceea cu care a încheiat, la 13 martie 1261, la Nymphaion, un tratat prin care i se conferea, în schimbul ajutorului dat împăraților bizantini de a reocupa Constantinopolul, supremația comercială în Marea Neagră. Această situație economică a fost, foarte repede, însoțită de o structură politică, un *imperiu colonial* genovez ale cărui temelii s-au pus pe țărmurile Mării Negre, după anul 1266, cu ajutorul mongolilor, care erau vămuitori ai rutelor terestre și de bușeele maritime și care erau, deci, interesați ca acest sistem economic, comercial să funcționeze cât mai bine. Cu toate acestea, quasi monopolul genovez în Marea Neagră nu s-a putut menține în formele ideale al tratatului de la Nymphaion. Victoria navală a Venetiei asupra flotei genoveze în apele de la Trepani (1264), tratativele și acordurile veneto-bizantine (1265, 1268, 1277, 1281, 1285) paralel cu deteriorarea raporturilor imperiului constantinopolitan cu Republica Ligură, au internaționalizat navigația pontică. Totuși, Genova, după anihilarea concurenței pisane (1277, 1284), favorizată de avansul inițial și de temeinica insinuare în ulusul Hoardei de Aur, își asigurase, la sfârșitul celui de al XIII-lea secol, dominația comercială în bazinul pontic.

Ca urmare a acestei dezvoltări a comerțului, au fost cunoscute mai bine litoralul, dar și țările din jurul Mării Negre. Astfel, alături de actele notariale ale tranzacțiilor comerciale, hărțile nautice și portulanele au îmbogățit cunoașterea realităților din bazinul Mării Negre.

Dintre documentele care ne ajută la această reconstruire a imaginii Mării Negre menționăm, între altele: harta Mării Negre a lui Pietro Vesconte; *Compasso da Navigare*, un portulan pisano-amalfitan; *Atlasul Luxore* sau *Harta de la Cortona* care ne redă Delta Dunării. Acest atlas a fost alcătuit de profesorul Tammar Luxoro și indica doar gurile brațelor deltei⁴⁵.

Sub protecția *păcii mongolice*, Bizanțul restaurat (reamintim faptul că, în 1204, cavalerii cruciați cuceriseră Constantinopolul și, abia în 1261, Mihail al VIII-lea

⁴⁴ Sergiu Iosipescu, *op. cit.*, p. 21-23.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 28-39.

Paleologul a restabilit puterea bizantină la Constantinopol), animat de politica iscusitului basileu Mihail al VIII-lea Paleologul de recuperare integrală a posesiunilor imperiale, a devenit din nou activ la Dunărea de Jos. În această perioadă, toate pozițiile însemnate ale țărmlui vest-pontic până la gurile Dunării au fost cuprinse în hotarele imperiului restaurat ca urmare a puternicelor ofensive recuperatoare ale împăratului Mihail al VIII-lea. Cucerirea bizantină s-a implantat în această arie în detrimentul Țaratului bulgar și a fost consolidată cu concursul Imperiului mongol al Hoardei de Aur. Alianța dintre Bizanțul restaurat și tătarii Hoardei de Aur, sigilată prin legături matrimoniale, a asigurat stabilitatea pozițiilor bizantine în regiune⁴⁶. Într-un imn panegeric închinat, pe la 1262-1263, lui Mihail al VIII-lea, învățatul contemporan Manuel Holobolos conchidea: *s-au bucurat de tine că le ești împărat și multe insule paristriene*⁴⁷ *au renunțat la răscoala plănuită și și-au dat seama că au fost supuse și asupra de stăpâni fără drepturi legitime. Întemeiată pe flota militară renăscută, puterea bizantină, urmând fâgașul legăturii preexistente între ținuturile danubiano-pontice și Imperiul de la Niceea, a reorganizat politico-administrativ sectorul Dunării de Jos, foarte probabil de la vărsare și până în amonte de vechea cetate Dorostolon (Drâstor). Evenimentul a fost ilustrat și pe planul ierarhiei ecleziastice, prin apariția în actele patriarhiei constantinopolitane a mențiunii mitropoliei de la Vicina, în vara anului 1285. Eparhia ortodoxă acoperea, atât posesiunile bizantine, cât și larga zonă paristrană, dunăreană și maritimă de iradiere politică și culturală a imperiului restaurat*⁴⁸.

În aceleași largi circumstanțe internaționale ale invaziei și dominației mongole, ca și ale revenirii bizantine la Dunărea de Jos, se plasează un episod cu implicații în evoluția locală. Presiunea amenințătoare a Persiei ilkhanide sub marele han mongol Hülagü (1251-1265) asupra sultanului turcic selgiucid de Rum a provocat dezagregarea acestuia după mijlocul secolului al XIII-lea. Procesul, exprimat și prin luptele dinastice, a determinat refugierea în Imperiul bizantin a fostului sultan de Iconium (Konya), Izzededin Keykavus al II-lea, urmat curând (1263) de câteva mii de partizani ai săi, nobili, războinici și familiile lor. După *Tarih-i al-i Selgiuq (Istoria selgiuqizilor)*, redactată către 1424 de Yazıcıoğlu Ali la cererea pribeagului sultan, basileul Mihail al VIII-lea, *le-a dat ca loc și patrie ținutul Dobrogea, care este un colț bun, cu apă și aerul purtătoare de sănătate și de frumusețe; [...] multă vreme, în ținutul Dobrogei, au 2-3*

---

⁴⁶Șerban Papacostea, *Genovezii la Caliacra: un document ignorat*, în *Pontica*, XXX, din 1997, p. 278.

⁴⁷V. Laurent, analizând acest pasaj, ajungea la concluzia că *insulele paristriene* despre care este vorba erau ostroavele din Delta Dunării și că evenimentele care au determinat întarea acestor ostroave în stăpânirea bizantină se plasează către 1273. În sfârșit, același savant găsește în acest pasaj dovada sigură că bizantinii din vremea lui Mihail al VIII-lea au intrat în posesia gurilor Dunării. Petre Diaconu consideră că, prin *insule paristriene*, autorul elogiului adresat lui Mihail al VIII-lea Paleologul a vrut să designeze, într-o formă eufemistică, un teritoriu de la Dunărea de Jos mult mai întins decât Delta Dunării, cum ar fi, de pildă, cel al Dobrogei. La drept vorbind, pentru cineva care trăia la Constantinopol, Dobrogea, care nu avea nicio legătură pe uscat cu Imperiul, având în vedere stăpânirea bulgară din dreapta Dunării, era văzută ca o insulă sau, poate chiar, cu niște insule paristriene. Identificarea *insulelor paristriene* din elogiul lui Holobolos cu ostroavele din Delta li se opune împrejurarea că aceste ostroave erau, de mai multă vreme, în controlul bizantinilor. Ori, din elogiul lui Manuel Holobolos rezultă că *insulele paristriene* au fost cucerite atunci, în preajma lui 1273.

⁴⁸*Ibidem*, p. 19-24.

orașe musulmane și 30-40 de bulucuri de corturi turcești; ripostând inamicilor basileului, îi nimicea⁴⁹.

Personajul central al acestei emigrări a fost, însă, Sarî Saltuq Baba, înflăcărat propovăduitor al islamismului, conducătorul spiritual și politic al turcilor selgiucizi de neam oguz, stabiliți în ținuturile danubiano-pontice. Întemeierea Babadagului în preajma lacului omonim (adică Razelm (fostul Ozolimne sau balta uzilor), pe principala cale de comunicație între podișul central dobrogean și Dunărea maritimă, se leagă de Sarî Saltuq Baba, decedat curând după 1304 și căruia i se atribuie mausoleul (turbe) aflat și astăzi aici. Soarta tovarășilor săi într-o etapă, evident, comprimată cronologic a fost rezumată de vechiul cronicar al selgiucizilor, Yazicioğlu Ali: *Cei care au rămas în Rumelia, după moartea lui Sarî Saltuq au devenit „ahirzân”* (și-au părăsit credința). *Oamenii sultanului Keykâvus au devenit, astfel, găgăuzi sau gaciali, pe care vâltoarea vremurilor i-a răspândit pe o mare întindere danubiano-pontică de la Balcanii maritimi la limanul Nistrului*. Procesul formării acestei populații de limbă turcică și de credință creștin-ortodoxă a fost, evident, de durată și cu condiționări multiple. Un ecou al său pare să se regăsească în memoriile lui Evlija Çelebi care, amintind de populația dobrogeană numită Citaq, afirmă că *a rezultat din încrucișarea ostașilor anatolieni cu valahii și a apărut un vocabular pe care-l folosesc între ei și pe care nu-l poate înțelege oricine*⁵⁰.

Calculul politicii bizantine în implantarea spre Dunărea maritimă a grupului turcic al lui Sarî Saltuq, pentru echilibrarea tensiunii mongole, s-a dovedit însă nefondat, nou veniții devenind auxiliari ai tătarilor.

Concomitent cu instalarea turcilor oguzi în ținuturile europene de la apus de fluviul Don, dominația mongolă a fost reprezentată, după 1265, de prințul gingishanid Nogai (Câinele) (1267-1299). Acest mare feudal tătar era descendent din Giuči, fondatorul dinastiei, deci rudă directă cu hanii supremi. Poziția acestuia și raporturile cu Imperiul bizantin au fost sancționate prin căsătoria sa, după 1272, cu Eufrosina-Maria, fiica naturală a basileului Mihail al VIII-lea Paleologul⁵¹. Prin această alianță, Nogay demonstra importanța pe care o acorda relațiilor cu Bizanțul, dar și dorința de a fi agreeat de populația din Dobrogea, care era în majoritate creștin-ortodoxă. De altfel, creștinii au jucat un rol preponderent în regiune. Așa se și explică faptul că Nogay a permis înființarea Mitropoliei de la Vicina.⁵²

Orientarea politică a prințului Nogai s-a precizat prin instalarea reședinței sale la Isaccea și supunerea Bulgariei la un control militar direct (1280)⁵³.

Toate aceste evenimente au dus la izbucnirea unui conflict între emirul⁵⁴ Nogai și hanul Hoardei de Aur, Toqtai. Dispunând, acum, de o imensă putere și întreținând bune raporturi cu Imperiul Bizantin, Nogai a considerat că a venit vremea să rupă raporturile de dependență față de Hoardă și a creat un stat propriu, exercitându-și autoritatea asupra unui vast teritoriu, din Crimeea până la Dunărea de Jos. În această ultimă zonă, Nogai a deschis o monetărie proprie la Isaccea și a bătut, aici, dirhemi de argint, mai întâi cu numele hanului Toqtai, între anii 1287 și 1292, apoi în nume propriu, purtând titlul de

⁴⁹ Mihail Guboglu, *Crestomația turcă*, București, 1977, p. 33.

⁵⁰ XXX, *Călători străini despre țările române*, București, 1968, vol. VI, p. 382.

⁵¹ Sergiu Iosipescu, *op.cit.*, p. 25-27.

⁵² Sevghin Omer, *Lângă Chișinău, necunoscute orașe ale hanului. Interviu cu arheologul și numismatul Nicolae Eugen*, în *Magazin Istoric*, anul XXXVII, nr. 11, noiembrie 2003, p. 21.

⁵³ Sergiu Iosipescu, *op.cit.*, p. 25-27.

⁵⁴ Emir - prinț, lider, șef, conducător, comandant musulman.

han, între anii 1296/1297-1300⁵⁵. Este vorba, în primul rând, de monedele de bronz, pe avers, cu *tamghaua* (însemnele) prințului Nogai asociată cu flori de crin stilizate, cu stele în șase colțuri, iar pe revers simbolul creștin al cârcelului de viță sau iedera și cu legenda IC/X (Isus Hristos) unele, sau altele, cu IC /X/ Nik (Isus Hristos Nika), plasate între brațele unei cruci grecești cu juvaier. Tamghaua prințului Nogai acoperea și fața unui al treilea tip de monedă de bronz ce purta, pe revers imaginea stilizată a unei acvile bicefale ale cărei capete erau încoronate și purtând pe piept un scut triunghiular. Fiind vorba de o monedă măruntă din aramă, de schimb curent, fără puterea de circulație a banilor de aur sau argint, cartografierea locurilor unde au fost descoperite face posibilă și circumscrierea monetărilor emitente. Menționăm că monede cu legende IC/X s-au descoperit la Tulcea, Niculițel, Isaccea și Măcin. Aici, la Dunărea maritimă, în jurul anului 1300, exista un stat creștin-ortodox, aflat în legătură tributală cu prințul Nogai. Astfel se explică legenda cu simbolurile creștine de pe revers și tamghaua nogaidă, semn al suzeranității, de pe avers.

În ceea ce privește apariția, în aceeași vreme, a celui de-al treilea tip de monedă, cel cu acvila bicefală, asociată cu însemnele prințului Nogai, se încadrează mai greu unei interpretări categorice. Simbolul vulturului bicefal se întâlnește timpuriu, în secolul al XIII-lea, pe monedele suveranilor turcilor selgiuizi. Cum colonizarea lor în nordul Dobrogean se produsese în deceniul șapte al secolului, motivul acvilei bicefale putea să capete, astfel, oarecare răspândire, apariția sa pe monede marcând organizarea politică a acestei populații. Incluziunea, însă, a vulturului cu două capete, în simbolistica imperială bizantină, tocmai sub Andronic al II-lea (1282-1328), ca și eventuala reprezentare a crucii între cele două capete ale păsării încinse cu coroana despotală, conduc, mai degrabă, spre altă explicație. Tipul monetar în cauză a fost emis de același stat de la Dunărea maritimă, de astă dată, însă, cu însemnele conducătorului sau cu ale unui despot recunoscut de Bizanț. În acest fel, întreaga consemnare contemporană a prințului geograf Abdul Fedā se lămurește deplin: *Isaccea, unde mulți profesază islamismul, este un oraș din țara românilor și dependent de Constantinopol*. Mențiunea că aici mulți profesază islamismul se referă la faptul că, în Isaccea, ca și la Babadag, erau prezenți turci selgiucizi aduși de Sarī Saltuq⁵⁶.

În 1299/1300 a avut loc o înfruntare armată între hanul Toqtai și rebelul Nogai; acesta din urmă a fost înfrânt și ucis în luptă, iar hanatul creat de el a fost desființat, reintrând sub obediența hanului Hoardei de Aur. Evenimentele tulburi din preajma anului 1300 au determinat îngroparea unor tezaure de dirhemi mongoli însoțiți de perperi⁵⁷ bizantini la Oțelani (Iași) și la Mihail Kogălniceanu (județul Tulcea), unde s-au găsit, pe dealul Uzumbair (Uzun-Bayır=Dealul-Lung), șapte tezaure ascunse simultan⁵⁸. Moneda de argint descoperită în ultima localitate îl prezintă pe *Ceaka, fiul lui Nogay drept rege* folosind un termen oriental provenit din armeană - takavor, tagavor, de unde a pătruns în turcă și arabă sub variante ca tekfur, tekvur⁵⁹.

⁵⁵ XXX, *Istoria românilor*, vol. III, p. 345.

⁵⁶ Sergiu Iosipescu, *op.cit.*, p. 52-53.

⁵⁷ După înfrângerea pecenegilor la Lebunion (1091), Alexios I Comnenul a întreprins, în 1092-1093, o reformă a sistemului monetar. El a pus capăt emiterii nominalului de aur, denumit *nomisma* și a creat, în locul lui, un nominal de aur denumit *hyperpyron*, ceea ce înseamnă *trecut prin foc*, adică afinat prin topire; în documentele redactate în limba latină, noua monedă bizantină de aur purta denumirea de *perperus*, de unde perper în limba română.

⁵⁸ XXX, *Istoria românilor*, vol. III, p. 345-346.

⁵⁹ Sevghin Omer, *op. cit.*, p. 21-22.

Eclipsa puterii mongole la Dunărea de Jos după moartea hanului Nogai, la sfârșitul secolului al XIII-lea și în anii următori, a lăsat teren liber de afirmare și expansiune țarului Sviatoslav, care a ocupat o mare parte a țărmului pontic în nord până la Maurocastrum și în sud până la Messembria, Anhialos și Agathopolis. Izvoarele surprind acum un puternic antagonism între Bulgaria lui Sviatoslav și genevezii pontici instalați pe țărmul nordic și apusean al Mării Negre unde au desfășurat un comerț intens, având privilegiile din partea împăraților bizantini și care au fost respectate de tătari⁶⁰. Pentru a pune capăt acestui vid de putere se constată că, în locul lui Nogai, hanul Toqtai l-a numit pe fiul său, Tukai Boga, care a stăpânit teritoriul dintre Isaccea și Porțile de Fier⁶¹, în timp ce Ceaka, fiul fostului emir rebel de la Isaccea, a venit în Bulgaria sub pretext că-l ajută pe cumnatul său Sviatoslav. Odată ajuns aici, acesta și-a dat arama pe față, îndepărtându-l pe Sviatoslav și a reușit, pentru un scurt interval de timp, să ocupe tronul de la Târnovo. Hanul Toqtai, pentru a-și vedea în liniște de problemele asiatice, era nemulțumit de atitudinea lui Ceaka, pe care îl considera, de asemenea, un rebel; de aceea, a încurajat acțiunea internă a clasei conducătoare din Bulgaria de a suprima pe uzurpator și a aduce țar pe Sveatoslav (1300-1322)⁶² care, la rândul lui, drept mulțumire, a intervenit în lupta dintre hanul Toqtai și Jöga, fiul mai mare al lui Nogai, pe care l-a prins și l-a ucis în sudul Dunării. Pentru acest sprijin, țarului bulgar i s-a încredințat de către Toqtai autoritatea politică asupra Cetății Albe și a litoralului dar, în realitate, această autoritate era mai mult simbolică, adevăratul stăpân al orașului rămânând Toktai.

Sub conducerea lui Uzbek, Hoarda de Aur a cunoscut o perioadă de înflorire în toate domeniile; hanul menținea sub dominație ținuturile de la gurile Dunării, învingând manifestările locale de autonomie îndreptate împotriva tătarilor.

În 1313, în urma concesiilor acordate de hanul Uzbek (Özbek), genevezii au revendicat dreptul de a exploata comercial țărmul nord-pontic din aria de dominație a Hoardei de Aur, arie care cuprindea și teritoriile cucerite de Țaratul Bulgar în perioada ce a urmat morții lui Nogai. Probabilul refuz al țarului de a se supune condițiilor geneveze și hotărârea sa de a impune propriile sale reguli comerțului cu genevezii au declanșat conflictul, despre care știm că s-a manifestat prin daune provocate de oamenii țarului negustorilor genevezi la Moncastru și în alte locuri ale imperiului său, vexațiuni la care genevezii au răspuns prin apelul la arma lor eficace, boicotul comercial.

Restaurația puterii Hoardei de Aur la Dunărea de Jos și restabilirea contractului teritorial între tătari și Bizanț pe țărmul apusean al Mării Negre a înlăturat dominația genevezo-bulgară⁶³.

Diferite izvoare sunt unanime în a recunoaște întărirea dominației tătare în ținutul transdunăreano-pontic, în deceniul al patrulea din secolul al XIV-lea. Evenimentul este dovedit și de izvoarele scrise, pentru că în anul 1339, Macarie, mitropolit de Vicina, semnala că orașul pe care-l păstora (*Vitzina-Vicina*) căzuse sub loviturile tătarilor; un alt izvor este o listă episcopală, tot de pe la 1339, unde se arată că episcopul de Vicina, ridicat la rang de mitropolit de către Andronic cel Bătrân, a decăzut din cauza stăpânirii barbare, iar numărul creștinilor scăzuse; pe harta nautică a lui Dulcert (din 1339) figura, la Vicina și Cetatea Albă (Mavrocastru), steagul mongolo-tătar, având ca emblemă semiluna și tamghaua. O altă sursă de informații, contemporană evenimentelor, este

⁶⁰ Șerban Papacostea, *op.cit.*, p. 279.

⁶¹ Mehmet Ali Ekrem, *Din istoria turcilor dobrogeni*, București, 1994, p.19.

⁶² Anca Ghiță, *op.cit.*, p. 1866.

⁶³ Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 279.

jurnalul de călătorii al învățatului arab Ibn Battutah ce a surprins unele realități din ținutul transdunăreano-pontic cu care a venit nemijlocit în contact, în 1330-1331. Traversând, în două rânduri, regiunea, pentru a însoți pe prințesa Bailun, soția Hanului Uzbek, care era de origine bizantină, la Constantinopol, Ibn Battutah spune că primea la fiecare popas pentru hrana ei și a mulțimii de slujitori, numeroși cai, oi, boi, precum și lapte; prințesa, gencroasă, oferea călătorului arab, ori de câte ori primea daruri, doi sau trei cai și berbeci. Cum Ibn Battutah nu tăia caii pentru a se hrăni, a reușit să adune, în timpul călătoriei, 50 de cai⁶⁴. Ibn Battutah arăta că orașul Babadag (Baba Saltik) este cel din urmă pe care-l stăpânesc tătarii. Între el și începutul împărăției grecești (bizantine) sunt 18 zile de mers printr-un pustiu în întregime lipsit de oameni. Din aceste 18 zile, opt le parcurgi fără să găsești apă; mai amintește că, trecând canalele Dunării, pe cel de al treilea canal a văzut un oraș puternic fortificat pe care îl numește Fenikah (identificat de unii cu Vicina, de alții cu Enisale)⁶⁵.

Impresia aceasta de deșert, pustiu, este întâlnită și la un alt călător pe acele meleaguri și anume, în anul 1476, la Giovanni Maria Angiolello din Vicenza (1450-1525), vistiernicul sultanului Mehmed al II-lea Cuceritorul. Pentru voiajorul vicentin, *dincolo de Varna până la Dunăre, timp de opt zile și mai mult, de mers, nu se află oameni, iar locurile sunt sălbatice, lipsite de apă dulce, un deșert în care călătorii erau asaltați de nori de lăcuste, așa de groși încât întunecau soarele și când coborau pe pământ rodeau până și sacii cu pesmeți din corturi, de la primul la ultimul*. Viziunea cronisticii otomane din secolul al XVI-lea asupra acestui ținut este frapantă: o Sahară.

O explicație a acestui fenomen se găsește în istoria, încă nescrisă, a climatului românesc. Supusă acestor notabile variații climatice, vegetația și solul platformei dobrogene au suferit o mutație care explică aspectul quasi-deșertic din secolele XIV-XVI. Spre deosebire de Bărăganul vecin, udat de cursul bine alimentat montan al Ialomiței, caracterul stepei a fost accentuat pe platoul danubiano-pontic de fragilitatea rețelei hidrografice. Apele, firave, scurgându-se prin mici canioane, erau incapabile să susțină dezvoltarea pădurilor, reduse la pâlcuri de salcâmi. O excepție o constituie totuși, aici, în zona centrală a istmului ponto-danubian, valea Apei Negre, Cernavodă sau Karasu⁶⁶.

Chiar dacă după moartea lui Uzbek (1341), datorită unor tulburări locale, Hoarda de Aur a trecut printr-o criză, dominația mongolo-tătără a continuat să se mențină în aceste zone: în 1343, într-un regulament privind drepturile de vamă ale coloniei genoveze din Pera se preciza că imperiul mongol se întindea de la fluviul Vicina până la Tana; mai precis, de la gurile Dunării la cele ale Donului.

Imperiul de stepă, Hoarda de Aur, nu a creat o organizare administrativă proprie în ținuturile căzute sub dominația ei politico-economică. Această stăpânire mongolo-tătără s-a exercitat cu un control de la distanță, în care s-a adoptat sistemul dărilor (alîm) impuse populației printr-un *iarlık* al hanului; acest *iarlık* însemna un control indirect, întrucât hanul acorda autonomie politică ținuturilor supuse, lăsându-le conducători proprii, rămânând dependente de han prin obligația de a plăti un tribut realizat din dările strânse de la populație. Dările se adunau din mai multe părți într-un anume centru, la o dată fixă. Pentru ținuturile dunăreano-pontice, acest centru a fost Isaccea, alegerea fiind favorizată de poziția sa pe malul Dunării, dar și de faptul că se afla la încrucișare de

⁶⁴ Constantin Cioroiu, *Călători la Pontul Euxin*, București, 1984, p. 206.

⁶⁵ XXX, *Călători străini despre țările române*, București, 1968, vol. I, p. 200-203.

⁶⁶ Sergiu Iosipescu, *op.cit.*, p. 33-34.

drumuri. În caz de nerespectare a termenului de predare a tributului, se organizau incursiuni de pedepsire. Relațiile cu populația din teritoriile supuse depindeau de trimiterea regulată a tributului și de gradul de rezistență al comunității locale. Steagul cu emblema tătară ce figura în hărțile nautice avea, mai mult, o semnificație comercială, nu atât politică, în sensul de delimitare a hotarului până unde se întindea dominația tătară; se indicau centrele comerciale, mai ales cele în care aveau interese negustorii italieni, centre cărora tătarii le acordau protecție și apărare în schimbul unor obligații economice. Dominația tătară (spre deosebire de cea romană, bizantină, otomană), nu a instituit o administrație directă în teritoriile asupra cărora își întinsese autoritatea și nu a fortificat malurile Dunării; supremația mongolo-tătară nu a dispus de elementele unei ocupații militar-administrative directe care să împiedice unitatea politică locală a românilor din stânga cu cei din dreapta Dunării. Mai mult, în cursul procesului de unificare organică politică, bazat pe comunitatea etnică, de limbă și cultură, economică, formațiunile românești de dincolo și dincoace de fluviu (schismatici ortodocși, cum îi numeau izvoarele ungurești) au găsit nimerit să se alieze, în unele situații, cu tătarii, pentru a respinge tendințele de expansiune ale statelor vecine (Ungaria și Țaratul de Târnovo)⁶⁷.

În condițiile în care, sub domnia lui Andronic al II-lea Paleologul (1282-1328), puterea vechiului imperiu constantinopolitan intrase într-un accentuat declin, în timp ce frontiera ei asiatică se prăbușea sub loviturile emiratelor turce, Genova și Veneția își disputau resursele financiare ale Bizanțului și economia Mării Negre. Pozițiile Genovei se consolidaseră prin înălțarea fortificațiilor Galatei, semn al începutului dominării Strămtorilor. Nici situația din Bulgaria nu era foarte bună, întrucât noul țar de la Târnovo continua să fie sub dependența hanului Toqtai, iar în zona Vidinului, autoritatea țarului de la Târnovo era ignorată, familia lui Șişman croindu-și despoție independentă.

În această situație, ținuturile danubiano-pontice evoluau între Hoarda de Aur, prezentă la Dunărea de Jos și Isaccea, și concurența economică genovezo-venețiană⁶⁸. Aici, în această zonă, a fost semnalată de către scriitorul arab Abdulfeda (1273-1331) o *Țară a românilor*, atunci când ne spunea că Isaccea, locul unde profesau mulți islamiști, se afla în *Țara Românilor*. Faptul că aici se afla o populație românească este confirmat, mai târziu, de cronicarul turc Enveri care, povestind evenimentele privind expediția de la începutul secolului al XIV-lea a lui Umur bey la gurile Dunării, relatează că emirul Umur a ajuns la Chilia (Kili), aflată la hotarul Țării Românești (Eflak) și aici a găsit ghiauri (*Kâfir* = necredincioși) ce semnalau pericolul în fața unui atac dând foc ierburilor. Acesta era, de bună seamă, obiceiul locului, obicei întâlnit la românii de oriunde⁶⁹.

Cam în aceeași perioadă s-a produs o modificare în geografia politică a Balcanilor orientali. Țarul de la Târnovo, Theodor Sviatoslav, a atacat prin surprindere, în primăvara anului 1307, Imperiul Bizantin care era slăbit de problemele interne și externe cu care se confrunta. Incapabil să organizeze o rezistență eficientă, lipsit de trupe disponibile în partea europeană a statului, împăratul Andronic al II-lea (1282-1328) a fost silit să negocieze. Pacea încheiată, consfințită de o alianță matrimonială ce lega pe țarul Theodor Sviatoslav de Paleologi, aducea, totodată, dinastului cumano-bulgar, ca zestre, cetățile Messembria și Anchialos. Ieșirea la Marea Neagră a regatului bulgar de la Târnovo, pe versantul meridional al Balcanilor maritimi, scinda posesiunile bizantine din Pontul Stâng.

⁶⁷ Anca Ghiță, *op. cit.*, p. 1866-1867.

⁶⁸ Sergiu Iosipescu, *op. cit.*, p. 48-49.

⁶⁹ Anca Ghiță, *op. cit.*, p. 1868.

Anul 1307 a însemnat crearea, în lungul istmului ponto-danubian, de pe versantul nordic al Balcanilor și până la Dunărea de Jos, a unei entități teritoriale românești aparte ce păstra, pe mare, comunicația cu Imperiul Bizantin de care depindea. Legătura tributară și suzeranitatea Hoardei de Aur constituiau, totodată, o protecție eficace împotriva planurilor ambițioase ale țarului de la Târnovo, inspirate, poate, de tradiția Asăneștilor. Dealtminteri, nici chiar acesta nu-și întinsese stăpânirea la nord de linia Drâstor-Provadia. Totodată, acum, la începutul secolului al XIV-lea, Bulgaria continua să evolueze în orbita politică internațională a Hoardei de Aur, contingente bulgare în slujba hanului întâlnindu-se într-un rând, la 1316, și la Cetatea Albă⁷⁰.

În poșida războiului bulgaro-bizantin din anul 1307, care separase practic istmul ponto-danubian de Imperiul Paleologilor, conexiunea constantinopolitană se menținuse, atât sub raportul confirmării internaționale a stăpânilor locali, precum a celui din Țara Românilor de la Dunărea maritimă, cât și al ierarhiei ortodoxe. Către anul 1320, o listă a castelelor patriarhiei de Constantinopol *din părțile Varnei*, enumera Cranca, (Ecrem), Caverna, Caliacra, Chilia-Licostomo și Drăstra.

Lista castelelor patriarhale este evocatoare pentru organizarea politică internă a ținuturilor danubiano-pontice. Alături de Țara Românilor de la Dunărea maritimă, cunoscută grație și altor surse, dar în hotarele căreia poate fi plasată, cu probabilitate, Chilia-Licostomo, se pot constata și alte zone de cristalizare politică.

Primul este binecunoscutul ținut al anticului Durostorum, simptomatic numit acum într-un izvor bizantin nu Dorostolon, ci Drăstra.

Cea de-a doua este în părțile Varnei, unde se aflau castelele Caverna, Cranca, Gerania și Caliacra. O însemnată concentrare de fortificații presupunea o structură politică și aceasta a fost, așa cum a afirmat, încă de la 1860, filologul și istoricul slovac Franz Miklosich, Țara Cărvunei. Numele de origine latină a avut, chiar și prin intermediul izvorului grecesc, forma românească. Aceasta a fost pronunția uzitată până în secolul al XIX-lea și care a căpătat notorietate politică prin mișcarea revoluționară a *cărvunărilor* din Moldova, în deceniul al treilea. De bună seamă, nu este vorba de o țară a exploatărilor cărbunelui mineral, ci de vechea și răspândita ocupație dobrogeană a fabricării mangalului. Este, iarăși, semnificativă, denumirea acestui cărbune de lemn cu un termen roman, firese numai unui mediu românesc. O probează textele bizantine ca și traducerea corectă Carbona, oferită de inscripțiile hărților nautice genoveze, datorate lui Pietro Vesconte. Dealtminteri, și cronistica bulgară, fie chiar apocrifă, nu face decât să preia toponimul din textele bizantine. Și, fapt în totul remarcabil, traducerea turcică a vechiului nume al Cărvunei stăruie și astăzi într-o parte a Țării Românești, în denumirea orașului-port Mangalia. După ipoteza savantului Theofil Sauciuc Săveanu, nu este exclus ca anticul Callatis să fi avut, la un moment dat, un cartier cu numele Mangalia. Probabil că această *suburbie* a Callatisului a ajuns să înlocuiască, într-o anumită perioadă din care nu avem știri, numele Callatis și că numele Mangalia să se fi păstrat peste secole, într-o formă puțin schimbată, până în vremea asupra căreia izvoarele istorice aruncă o mică dâră de lumină până în zilele noastre. Dacă numele Mangalia este în legătură cu Megara, Megalia, atunci trebuie să presupunem că, cel puțin, acea parte sau acel punct al orașului Callatis n-a mai fost niciodată părăsit de locuitori, de la început și până a se extinde acest nume asupra orașului întreg. Acest savant explică astfel cum, din cuvântul Magalia, s-a format Mangalia. Din vremea preponderenței politice a turcilor s-a ivit forma cu un *n*

---

⁷⁰Sergiu Iosipescu, *op. cit.*, p. 50.

înaintea literei g. Forma Mangalia era pentru turci mai clară, căci turcii aveau în limba lor cuvântul *mangal* pe care l-am luat și noi de la ei, cu înțelesul de *cărbuni*⁷¹.

Foarte curând, la 1325, patriarhia de Constantinopol numea, în persoana arhierelui Methodie, un nou *mitropolit de Varna și Cărvuna*. Actul patriarhal reprezenta recunoașterea bizantină, ecleziastică și imperială, a entității statale a Țării Cărvunei, teritoriul ei coincizând cu al mitropoliei omonime. Factorii politici conducători ai Țării Cărvunei vor fi solicitat patriarhiei constantinopolitane un ierarh pentru organizarea bisericii locale și acesta a fost desemnat cu rang mitropolitan: Methodie de Varna. Varna, însăși, pare la aceasta dată să fi fost cuprinsă de frontierele Țării Cărvunei⁷².

Deceniile patru și cinci ale secolului al XIV-lea aveau să fie marcate de însemnate prefaceri în ținuturile românești extracarpaticе, întrucât stăpânirea tătărească din anul 1339, de la Vicina nemulțumea pe Basarab I, domnitorul Țării Românești. Prezența militară a Hoardei de Aur la Dunărea de Jos, precum și ocuparea Vicinei, creau o ruptură a legăturii dintre Țara Românească și românii danubiano-pontici, conexiune ce era mijlocită tocmai prin mitropolia Vicinei. Astfel că, în anul 1344, însuși fiul lui Basarab I, Nicolae Alexandru, a angajat Țara Românească în largul front antimongol, la care participau regatele catolice polone și ungare. Acțiunea politico-militară a principatului românesc, prin anvergura sa strategică, a rupt echilibrul de forțe, determinând refluxul dominației mongole la est de Carpații Orientali. În urma confruntărilor est-carpaticе, organizarea politică românească locală, cu tradiționalele *țări*, se afirma pretutindeni, proces ce a condus, în răstimpul a două decenii, la întemeierea Moldovei lui Dragoș (1359-1360) și la ctitoria independentă, din 1364, a lui Bogdan I.

În vremurile acestui zbucium, un grav eveniment s-a petrecuse la Dunărea de Jos maritimă. Amenințat, în vara anului 1341, de pericolul conjugat al unei invazii mongole, al cărui tăvălug ar fi afectat ținuturile danubiano-pontice, și al unui atac bulgar, Imperiul Bizantin, prin marele domestikos Ioan Cantacuzino, a provocat intervenția militară, maritimă, la gurile Dunării, a vechiului aliat Umur, begul de Aydin. Concepută ca o lovitură indirectă spre bazele de declanșare ale invaziei mongole, expediția piraților turcici din zona Smyrnei (Izmir) este cunoscută doar printr-un izvor tardiv, cronica rimată *Düsturname (Cartea Vizirului)*, compusă de Enveri la 1465.

Potrivit acesteia, la Izmir s-a armat o flotă de 350 de ambarcațiuni, pe fiecare dintre galere instalându-se trupe turcice comandate de către un beg. Pătrunsă în Marea Neagră, după o consfătuire la Constantinopol a conducătorului expediției cu o înaltă personalitate a imperiului (*teqfur*) și pe care sursele bizantine o arată a fi marele domestikos Ioan Cantacuzino, iar data întrevederii, curând după moartea lui Andronic al III-lea (15 iunie 1341), flota lui Umur beg a ajuns la Chilia (Kili) de la marginea Valahiei (Eflaq), devastând și incendiind țara. Cei atacați, ghiaurii (Kiafir), au alertat populația aprinzând focuri și strângând o însemnată oaste pentru apărare. Într-un peisaj de *munte și câmpie, între trupele lui Umur beg și oastea creștină s-a dat o bătălie demnă de un sultan*.

Covârșitoare prin atacurile de cavalerie și săgetarea din galop, forțele piraților anatolieni au reușit să ocupe tabăra creștină, luând mulți prizonieri. Umur beg și trupele sale și-au continuat raidul prin munți și păduri (*dağ ve ormanlarda*), capturând mulți băieți și fete. La plecare *dădură foc la toate orașele și distruseră și Chilia și multe fortărețe*. Textul lui Enveri redă desfășurarea unei expediții pirateresti conduse de Umur bey la gurile Dunării, în zona Chiliei. Recent, reconstituirea acestei incursiuni a dat o

⁷¹ Valeriu Georgescu; Stoica Lascu, *Callatis – Mangalia. 2500*, Mangalia, 1995, p. 15.

⁷² *Ibidem*, p. 61.

nouă interpretare textului din *Destan-i Umur paşa*. Pornindu-se de la premisa că expediția fusese plănuită ca o lovitură îndreptată contra Țaratului bulgar de Târnovo, ținutul devastat de pirații lui Umur bey ar fi fost acela din împrejurimile Anchialos-ului. Cronica tardivă a lui Enveri este încă un caz de confuzie între numele Chiliei dunărene și acela al Anchialosului, toponim redat în surse bizantine din secolul al X-lea sub forma Achelos, iar cele savoiarde din jurul anului 1366 drept Achille. Relativa omofonie între cele două toponime, capabilă să creeze confuzii în interpretarea surselor neolatine sau bizantine, nu se poate însă accepta pentru un text osman. Elaborarea cronicii lui Enveri, întemeiată, în ceea ce privește istoria beyelor de Aydin, pe analele lui Kogea Selman de pe la 1348-1358, nu îngăduie confuzia între toponimele turcice Kili (Chilia) și Ahiolu (Anchialos).

În general, interpretarea evenimentelor trebuie să țină seama, atât de caracterul surselor osmane, cât și de subtilitatea politicii bizantine. Expediția flotei și trupelor lui Umur beg nu a avut însă, din repovestirea versificată a lui Enveri, decât un singur efect: devastarea Țării Românilor de la Dunărea maritimă. Aceasta este și singura explicație a asocierii în pasajul din *Destan-i Umur paşa* a Chiliei și Valahiei, țara românească de la gurile Dunării și din dealurile muntoase nord-dobrogene. Rezultatul acestei confruntări a fost, desigur, cu totul neașteptat și nedorit de Curtea bizantină, fapt reflectat în ciudata tăcere a memoriilor lui Ioan Cantacuzino referitoare la direcția spre care îndreptase acțiunea piraților lui Aydin. Nu același lucru s-ar fi întâmplat în cazul unei reușite incursiuni în posesiunile unui inamic, precum țarul de Târnovo⁷³.

Deosebit de importante pentru această perioadă sunt memoriile călugărului athonit Ioasaf, fostul împărat Ioan al VI-lea Cantacuzino (1347-1354), care dezvăluie și câte ceva din istoria Țării Cărvunei⁷⁴. Din informațiile furnizate de acest împărat aflăm de existența unui conducător al Țării Cărvunei al cărui nume, Balica, și titulatura sa de *arhonte*, au stârnit polemici în cărțile de specialitate.

---

⁷³ *Ibidem*, p. 63-65.

⁷⁴ Ioan Cantacuzino, *Istoriei*, vol. III, în *Fontes historiae daco-romane*, vol. III, p. 490-493.